

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНИХ ЗАСОБІВ РЕГУЛЮВАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

2.1 Фінансово - кредитна підтримка інноваційної діяльності в країнах з розвинутою ринковою економікою

В країнах з розвинутою ринковою економікою вже з 70 -х років ХХ ст. активно розглядалася проблема оцінки значення науки для соціально - економічного розвитку. Одночасно розроблялися підходи до розвитку національної інноваційної системи, головною метою якої стало створення умов для активного залучення науки до вирішення проблем сталого економічного зростання.

Державне стимулювання інноваційної діяльності в західноєвропейських країнах поєднує прямі та непрямі форми. Значна увага надається створенню і розвитку малих інноваційних підприємств. Державна підтримка інноваційних процесів в розвинутих країнах спрямована на переважно на стимулювання інноваційних процесів; підтримку співробітництва університетів і кооперації інноваційно спрямованих підприємств; удосконалення системи охорони інтелектуальної власності; удосконалення інформаційних послуг; удосконалення антимонопольного законодавства.

Всі зазначені аспекти державної підтримки інноваційних процесів в Україні потребують удосконалення, тому важливим є аналіз апробованих в розвинутих країнах заходів та інструментів стимулювання інноваційної діяльності.

Державна політика розвинених країн щодо підтримки інновацій за ступенем державного регулювання має певні відмінності. В США та Великобританії держава найменше втручається в економіку, зокрема в інноваційну діяльність. У Франції та Японії навпаки держава надзвичайно активно підтримує інноваційний процес, застосовуючи різноманітні методи

та інструменти. Але незважаючи на відмінності нині серед розвинених країн неможливо виокремити таку, в якій держава за допомогою тих чи інших заходів не прагнула підтримувати інноваційний процес.

Характерними рисами фінансово - кредитної підтримки інноваційної діяльності в розвинутих країнах на межі ХХ - ХХІ ст є формування міжнародних інститутів, завданням яких є пряма підтримка інноваційного процесу, та надання значної уваги підтримці малого та середнього бізнесу. Зокрема, яскравим прикладом того, наскільки значна увага підтримці інноваційної діяльності надається, наприклад, в Європі є той факт, що спільними урядовими рішеннями країн - членів ЄС сформовано ряд інститутів, завданням яких є пряма підтримка інноваційного процесу: Європейський інвестиційний банк, Європейський інвестиційний фонд, спеціальна програма підтримки малого бізнесу. Майже половина кредитів Європейського інвестиційного банку, що спрямовувались на потреби промисловості, призначались малим підприємствам, причому пріоритетним було надання венчурного капіталу невеликим компаніям, що працюють у сфері нових технологій. Європейський інвестиційний фонд у підтримує інноваційну діяльність двома шляхами: надання гарантій фінансовим посередникам, що полегшує доступ підприємствам до інвестиційних ресурсів та інвестування у венчурні компанії [63].

Фінансові системи розвинутих країн мають певні регіональні особливості. Науковці виокремлюють «американську модель» фінансового ринку та «банківську модель». Американська модель притаманна таким країнам, як США, Канада, Австралія, тощо. Дана модель, яку також називають «ринково орієнтовано» або «з широкою участю», передбачає домінування на фінансовому ринку небанківських посередників та високим рівнем розвитку фондового ринку. Банківська або ж «континентальна» модель характерна для Європи, Японії. За такої моделі саме банки надають основний обсяг фінансових послуг і характеризуються високим рівнем універсалізації. При цьому фондовий ринок є менш розвинутим.

США характеризуються зрілою підприємницької культурою у сфері інноваційної діяльності та розвинутою системою спеціалізованих банків. Це призвело у поєднанні з регіональною концентрацією до появи нового підприємницького класу - спеціалістів з інноваційної діяльності [10]. В США за даними 2005 року банки пропонували свої продукти з гарантіями SBA, які часто є добре пристосованими до потреб інноваційних підприємств. Основна інфраструктура фінансових продуктів для інноваційного бізнесу (види фінансових послуг, умови їх отримання, оплати, авторизація, канали дистрибуції) затвердилися давно і функціонують досить успішно. Окрім кредитних продуктів, пов'язаних з федеральними програмами, американські банки тісно співпрацюють з венчурними фірмами. Як правило американські банки виконують додаткову функцію у фінансуванні, забезпечуючи інвестиційні кредити. Ці кредити є додатковим фінансовим ресурсом, який доповнює зовнішні фінансові потоки з венчурних фірм, бізнес - ангелів або більших підприємств. Банки надають перевагу фірмам, які перебувають у фазі сильного зростання, хоч не обов'язково дістають значні доходи чи мають в наявності продукти, які характеризуються значним ринковим потенціалом.

Розрізняють три типи банків, які обслуговують технологічний бізнес у США:

1. Невелика кількість малих спеціалізованих банків, часто з активами нижче 1 млн. дол. США, які надають кредити для малих та середніх підприємств, що перебувають на початкових стадіях розвитку і не приносять доходів. Такі підприємства мають помірні фінансові потреби.

2. Більша кількість спеціалізованих банків, які обслуговують технологічні фірми, котрі вже почали генерувати прибутки. Такі банки є більшими, ніж попередня група, і мають значно більші можливості кредитування і задоволення фінансових потреб фірм, які перебувають у фазі інтенсивного розвитку.

3. Великі банки, які пропонують послуги для великих фірм, наприклад, за допомогою організації консорціумних кредитів. Таким банкам

необхідно краще розуміти потреби технологічного сектору, оскільки банки не хочуть піддаватися великому ризику. Водночас вони відчують постійну конкуренцію з боку лізингових фірм і позикодавців, які сконцентровані на фінансуванні активів.

Банки, які спеціалізуються на фінансуванні технологічного бізнесу, пропонують наступні типові продукти: управління фінансовими потоками, кредитні послуги, інвестиційні банківські послуги, Інтернет - банкінг і операції на фондовому ринку. Спеціально створені відділи здійснюють у межах банку фінансування трансакцій типу «венчурний капітал». Загалом кредитні продукти в США для технологічного бізнесу трактують як доповнення до венчурних механізмів. Деякі американські банки мають у своїй структурі спеціалізовані фірми, які займаються венчурним фінансуванням. Це гарантує з боку банку комплексність послуг, що надаються [42].

Нині в європейських країнах ведеться здійснюється пошук та апробація ефективних інструментів стимулювання інноваційного розвитку, значна увага при цьому надається саме фінансовим питанням та кредитним інструментам. Фінансові проблеми характерні в першу чергу малим та середнім компаніям, які не мають на відміну від великих корпорацій значних власних ресурсів. Але частка малого та середнього бізнесу в розвинутих країнах досить значна. Тому на етапах створення та становлення таких бізнес потребує альтернативних джерел фінансування, зокрема банківських. За даними 2000 року 15 % банків у Європі застосовували щодо інноваційних фірм дешеві кредити, бізнес та фінансові консультації, тренінги, змінні відсоткові ставки в залежності від розвиненості компаній; 10 % банків вели окремий реєстр операцій з інноваційними компаніями [10].

Цікавим є французький досвід щодо апробування нових банківських інструментів стимулювання інноваційного розвитку, а саме, підтримка трансферу технологій шляхом надання кредитів честі, які передбачають надання позики на створення малого підприємства (безпроцентна) надається

фізичній особі, яка є чесною та зарекомендувала себе в минулому як здібний організатор. Умовою повернення позики є успішна реалізація проекту. За даними 2003 року вже 90% таких малих підприємств існували і успішно функціонували більше п'яти років [55]. Також для європейської практики характерним є концентрування уваги на розвитку регіональних відділень банків чи регіональних банків, адже саме такі банки володіють більш повною інформацією на місцевому рівні; стимулювання розвитку мереж «бізнес - ангелів», метою функціонування яких є пошук інвесторів для малих компаній і виконання ними консультаційних функцій. За державної підтримки створюються консультаційні центри з технологічної інформації та центри бізнес - зв'язків.

Проблема забезпечення та гарантій зазвичай обмежує активність комерційних банків щодо фінансування інноваційних фірм, особливо малих фірм, які не мають значних матеріальних цінностей, що можуть виступати в якості забезпечення. В європейській практиці фінансування інноваційної діяльності комерційними банками інноваційної діяльності виділяють дві групи, які мають регіональний характер. Значна кількість норвезьких, шведських, фінських, датських банків не надають пріоритету забезпеченню та гарантіям. Основна увага приділяється аналізу бізнес - пропозиції, індивідуальних особливостей проекту. Навпаки, британські банки насамперед аналізують якість забезпечення, особливо матеріальних активів [10].

Європейські комерційні банки значну увагу надають ефективності адміністрування ризиків, зважаючи на високий ризик впровадження нових продуктів на нові ринки, швидкі технологічні зміни і посилення глобальної конкуренції. Тому стандартними послугами європейських комерційних банків є пакети для інноваційного бізнесу, кредитні гарантії, спеціальні схеми оцінки проектів, доступ до експертів у галузі високих технологій і засоби побудови безпеки. Пакети для інноваційного бізнесу включають можливість доступу до дешевих або преференційних кредитних ліній.

Публічних субсидій або грантів. Іноді банки надають кредити з відтермінуванням сплати відсотків. Також в діяльності європейських комерційних банків існує практика поєднання кредитних інструментів з можливістю входження банку у власний капітал підприємства. Європейські комерційні банки часто адмініструють субсидії та дотації, які надані урядом або органами місцевого самоврядування, намагаються додати їх до свого пакету послуг [42].

В Японії щодо фундаментальних досліджень застосовують переважно непрямі форми державного фінансування інноваційної діяльності. Суб'єкти господарювання, які здійснюють НДДКР, отримують пряму фінансову допомогу лише частково. Уряд Японії створив систему фінансування НДДКР, яка дозволяє спрямовувати кошти кредитно — фінансових установ в пріоритетні виробництва і галузі економіки. Державна промислова політика Японії передбачає прямий і непрямий розподіл кредитно - фінансових ресурсів, запровадження практики пере кредитування. В Японії існує практика застосування стратегії заниженого рівня процентних ставок та створення погоджувальних рад «банк - уряд -суб'єкт економіки», які координують кредитування за спеціально виділеними кредитними лініями. В реалізації інноваційної стратегії розвитку японської економіки важливу роль відіграють Японський банк розвитку і Бюро трастових фондів, які виконують основний обсяг робіт з реалізації державної програми позик та інвестицій для розвитку інноваційного підприємництва. Важливою перевагою японського досвіду здійснення державної інноваційно - інвестиційної стратегії є її гнучкість, зокрема державна інвестиційна програма оперативно змінюється відповідно до змін економічної кон'юнктури [4].

В Японії значно розвинута практика кредитування малих і середніх підприємств: за даними 2002 року майже 50% всіх кредитів надавалися саме таким підприємствам. Місцеві комерційні банки взаємодопомоги 100% кредитів надавали малим інноваційним підприємствам. В Японії використовуються спеціальні механізми фінансової підтримки малих

інноваційних підприємств, в основі яких знаходяться «м'які позики». «М'яка позика» для малих інноваційних підприємств передбачає сплату половини звичайної процентної ставки за використання кредиту. Стимулювання інноваційної діяльності також відбувається в напрямі стимулювання кооперативної діяльності малих інноваційних підприємств. Японський підхід до об'єднання малих інноваційних підприємств в кооперативи передбачає можливість отримати землю, пільгові кредити задля розвитку нових технологій [4].

Таким чином, слід акцентувати увагу на тих аспектах досвіду розвинутих країн щодо грошово - кредитного та фінансового стимулювання інноваційної діяльності, які є досить актуальними для вітчизняної практики: участь у діяльності міжнародних інститутів, що здійснюють фінансову підтримку інноваційної діяльності; поєднання прямих та непрямих інструментів стимулювання інновацій; розвиток спеціалізованих фінансово - кредитних інститутів задля кредитування інноваційних проектів; підвищення уваги до стимулювання малого та середнього інноваційного бізнесу, активне застосування щодо них кредитних пільг.